

Γ. Ξενουδάκης

Η θεματική ενότητα που ακολουθεί είναι αφιερωμένη στον Μεγάλο Πατριώτη, τον Ισχυρό Αγωνιστή, τον Έντιμο Πολιτικό, το Θερμό υποστηρικτή της Ένωσης της Κρήτης με τη Μητέρα Ελλάδα, το Μέγα Ευεργέτη της Επαρχίας Σφακίων Μεγάτιμο Γεώργιο Ξενουδάκη.

Στοιχεία της Ζωής Του Ευεργέτη Γ. Ξενουδάκη

Ο Γ. Ξενουδάκης γεννήθηκε στην **Ίμβρο Σφακίων**. Οι περισσότερες και εγκυρότερες μαρτυρίες μας δηλώνουν ότι γεννήθηκε το 1816. Υπάρχουν όμως και άλλες που μας λένε ότι γεννήθηκε το 1820, το 1821 ή το 1823.

Σε ηλικία 8 χρονών είδε τον πατέρα του να θανατώνεται με βάρβαρο τρόπο από τους Τούρκους, - *«ανασκολοπιζόμενον υπό των τυράννων της Πατρίδος»*, όπως μας λέει ο Πωλογεωργάκης, ενώ ο ίδιος οδηγήθηκε σκλαβάκι στην Αίγυπτο. Σαν σκλάβο τον εξαγόρασε ο Γάλλος Μερσιέ, και μετά ελευθερώθηκε αφού πληρώθηκαν τα ανάλογα λύτρα από το κυβερνήτη της Ελλάδας Καποδίστρια.

Ώσως μαζί με άλλα Ελληνόπουλα, όπως είχε γίνει και άλλη φορά, γιατί δεν μπορώ να φανταστώ ότι ο Καποδίστριας θα ενδιαφερόταν ειδικά και μόνο για ένα σκλαβάκι από την Ίμβρο. Όπως μας λέει πάλι ο Πωλογεωργάκης στον επικήδειο που εκφώνησε στον Ιερό Ναό των Εισοδίων στα Χανιά στις 15 Σεπτεμβρίου του 1888 με χορηγία του Καποδίστρια *«...επεδόθη εις την σπουδὴν των εγκυκλίων μαθημάτων και βραδύτερον στην εκμάθυνση του Δικαίου ου εγένετο εγκρατέστατος»*.

Το 1841 τελειώνει τις σπουδές του. Όταν την ίδια χρονιά ξεκίνησε στη Κρήτη η επανάσταση του Χαιρέτη, φτάνει εκεί από τους πρώτους μαζί με τους Κουμουνδούρο και Χαιρέτη και διορίζεται **γραμματέας της Επαναστατικής Συνέλευσης**.

Το πραγματικό-πατρικό όνομα του Ξενουδάκη ήταν κατά πάσα πιθανότητα **Ταμπάκης** ή **Ταμπακάκης**, γιατί στη διαθήκη του αναφέρει συγγενή του το Νικόλαο Ταμπακάκη και στον Αδάμαντα της Μήλου όπου είχε ισχυρούς δεσμούς, υπήρχε οικογένεια με το όνομα Ξενουδάκης ή Ταμπάκης, ο τελευταίος από την οποία ήταν ο Μηνάς Ξενουδάκης ή Ταμπάκης, ο οποίος βρέθηκε πνιγμένος κοντά στη βάρκα του όπως μας πληροφορεί το 34 φύλλο της εφημερίδας «Μήλος» της 1 Φεβρουαρίου 1925.

Επίσης ο Φαφουτάκης λέει στον επικήδειο του ότι το όνομα Ξενουδάκης το απέκτησε σκλαβάκι. Στην ιστορία του Μουρέλου όμως, βρίσκουμε και το όνομα Ξενουδάκης στην Ίμβρο. Ο Ξενουδάκης με τις γνώσεις, την εμπειρία και την οξύτητα του πνεύματος του, εξελίχθηκε σε μεγαλοδικηγόρο της εποχής, και έτυχε μεγάλων τιμών και θέσεων εκ μέρους του Βασιλιά. Με πολύ και ουστηματική δουλειά σχημάτισε με τα χρόνια μεγάλη κινητή και ακίνητη περιουσία.

Το 1843 μπαίνει στη Βουλή των Ελλήνων σαν **Βουλευτής μεταναστών Κρητών**.

Το 1845 επί Πρωθυπουργίας Ιωάννη Κωλέττη, κατόρθωσε με ενέργειες του να ιδρυθούν και να αναγνωρισθούν Δήμοι Κρητών μεταναστών στον **Αδάμαντα Μήλου** και στη Μινώα Ναυπλίας. Μάλιστα το όνομα Αδάμαντας του ομώνυμου Δήμου του το έδωσε ο ίδιος ο Ξενουδάκης, επειδή ήταν και είναι το στολίδι του κόλπου της Μήλου που μοιάζει με δαχτυλίδι.

Προφανώς η αγάπη του για τη Κρήτη, τους Κρητικούς και ιδιαίτερα τους Σφακιώτες (όπως τότε αποκαλούσαν τους Σφακιανούς), αλλά και επειδή είχε συγγενείς και φίλους τον έκαμε να ενδιαφέρεται και να υποστηρίζει τη Μήλο και ιδιαίτερα τον Αδάμαντα στον οποίο κατοικούσαν όλοι αυτοί.

Επί σειρά ετών δίνει πολλούς αγώνες μέσα και έξω από τη Βουλή, για να αναγνωριστεί το δικαίωμα των Κρητών του Δήμου Αδάμαντα να εκλέγουν δικό τους Βουλευτή. Επιστολή προς το Πρόεδρο της Βουλής στέλνει ο Αρχηγός Χατζημιχάλης Γιάνναρης και άλλη οι Αρχηγοί και πληρεξούσιοι Κρήτες. Τελικά το πολυπόθητο διάταγμα, περί εκλογής ιδίου Βουλευτού Κρητών εκ του Δήμου Αδάμαντος, εκδίδεται από το Βασιλιά των Ελλήνων Γεώργιο τον Α' την 25 Νοεμβρίου του 1881.

Οι Κρητικοί της Μήλου και της Σύρου, παρακάλεσαν τον τότε διοικητή της τράπεζας της Ελλάδας, επιφανή Κρητικό και φίλο του Ξενουδάκη, **Μάρκο Ρενιέρη**, να είναι υποψήφιος. Ο Ρενιέρης τους απαντά και μεταξύ άλλων λέει: *«...Ευχαριστών υμάς επί τούτο, σπεύδω συγχρόνως να σας δηλώσω, ότι τα καθήκοντα εμού, ως προϊσταμένου της Εθνικής Τραπέζης, είναι ασυμβίβαστα με εκείνα του Βουλευτού. Το κατ' εμέ, μάρτυς ων των όσα εμόχθησεν ο φίλος κ. Ξενουδάκης υπέρ της υποθέσεως ταύτης, δεν διατάζω να συστήσω το όνομα αυτό εις τας ψήφους των συμπατριωτών. Ο κ. Ξενουδάκης είναι άνθρωπος ανεξάρτητος, κ' εν τη ενεργεία των καθηκόντων είμαι βέβαιος θα επιδιώκει τα κοινά συμφέροντα, και ουχί ιδιοτελείς σκοπούς. Η εκλογή αύτη θα αντηχήση ευχαρίστως και εν Κρήτη»*.

Έγιναν εκλογές με μοναδικό υποψήφιο το Γ. Ξενουδάκη ο οποίος εκλέγεται παμπηφεί. Ακυρώθηκε όμως η εκλογή του γιατί κατά την αντιπολίτευση δεν δόθηκε αρκετός χρόνος να εκτεθούν και άλλοι υποψήφιοι. Διατάχθηκε αμέσως νέα εκλογή αλλά και πάλι **μοναδικός υποψήφιος** ήταν ο Ξενουδάκης. Στο μεταξύ όμως παραιτήθηκε ο Κουμουνδούρος, ανέλαβε ο Τρικούπης και η εκλογή ανεστάλη.

Γιατί όμως βρίσκονταν Σφακιανοί στον Αδάμαντα της Μήλου; Όπως και πολλοί άλλοι Κρήτες και Σφακιανοί σε άλλα νησιά τη Πελοπόννησο και αλλού; Γιατί η κατάσταση στη Κρήτη ήταν δραματική.

Οι συνεχείς επαναστάσεις στη Κρήτη είχαν αποδεκατίσει και εξουθενώσει το πληθυσμό και ιδιαίτερα τον ανδρικό. Παιδιά αρπάζονταν και πουλιούνταν στα σκλαβοπάζαρα της Ανατολής και της Αιγύπτου. Φτώχεια, κακουχίες, πείνα και αμάθεια έδερναν τους Κρητικούς. Για να γλιτώσουν απ' όλα αυτά αλλά κυρίως από τη βάνουση συμπεριφορά και τις συνεχείς λεηλασίες των Τούρκων, πολλοί Κρητικοί, οικογένειες ολόκληρες, έφυγαν από τη Κρήτη.

Χαρακτηριστικά για τον τρόπο και τη ποιότητα ζωής των Κρητικών, είναι τα όσα έγραψαν οι κατά καιρούς Ευρωπαίοι περιηγητές ή φυσιοδίφες, όπως ο Pashley και άλλοι. Αν και οι περισσότεροι από αυτούς ήταν κατάσκοποι και μόνο για κάλυψη είχαν την ιδιότητα του περιηγητή ή του φυσιοδίφη, άφησαν σημαντικά κείμενα από τα οποία φαίνεται η δραματική κατάσταση στην οποία βρίσκονταν οι Κρητικοί, αλλά κυρίως η φιλοπατρία και η υπερηφάνεια που τους διακατείχε και ο υπερήφανος τρόπος που αντιμετώπιζαν τις δυσκολίες και τις κακουχίες που τους έδερναν.

Το 1880 ο Ξενουδάκης έρχεται στη Κρήτη, επισκέπτεται τη γενέτειρα του Ίμβρο και περιοδεύει σ' όλα τα χωριά της Επαρχίας Σφακίων. Επισκέπτεται επίσης και προσκυνά τα ερείπια του σπιτιού του Δασκαλογιάννη. Βλέπει όλα τα δεινά, αλλά κυρίως την αμάθεια των Σφακιανών που έχουν απομείνει στο τόπο τους. Σκέφτεται ότι εκτός από την απελευθέρωση και την ένωση της Κρήτης, ο τόπος αυτός χρειάζεται παιδεία. Αποφασίζει σαν πρώτο βήμα να χτίσει σχολείο στην Ίμβρο. Υπόσχεση που πολύ σύντομα πραγματοποιεί.

Το 1883 περιοδεύει για δύο μήνες σε αρκετές Ευρωπαϊκές Πρωτεύουσες για να επηρεάσει την Ευρωπαϊκή κοινή γνώμη υπέρ της Ελλάδας και της Κρήτης. Ξοδεύοντας πάνω από 4.000 Φράγκα πηγαίνει στη Γερμανία, Βαυαρία, Πρωσία, Σαξωνία, Βέλγιο, Ιταλία και Γαλλία.

Στις 24 Μαΐου 1885 ο Βασιλιάς εκδίδει νέο διάταγμα και ορίζει την Κυριακή 21 Ιουλίου ημέρα εκλογής βουλευτού Κρητών Αδάμαντα. Μοναδικός υποψήφιος και πάλι όπως και τέσσερα χρόνια πριν, ο Γ. Ξενουδάκης. Βγαίνει Βουλευτής και αυτή τη φορά επικυρώνεται η εκλογή του.

Ήταν Βουλευτής των Κρητών του Αδάμαντα αλλά και βουλευτής εκπρόσωπος όλης της Κρήτης. Στα Χανιά εκδίδεται ψήφισμα από τη Βουλή της Κρήτης υπέρ του δικαιώματος της εκλογής Βουλευτού Κρητών του Αδάμαντα και στέλνεται στον Πρωθυπουργό Τρικούπη. Στις 25 Οκτωβρίου 1885 επικυρώνεται η εκλογή του και μπαίνει πάλι στη Βουλή. Ήταν βουλευτής των Κρητών του Αδάμαντα της Μήλου, αλλά και βουλευτής εκπρόσωπος των 250.000 Χριστιανών της Κρήτης.

Εκεί, ο φλογερός αυτός πατριώτης ο ένθερμος κήρυκας και αγωνιστής, εκφωνεί σειρά λόγων για την ελευθερία της Κρήτης και την Ένωση της με τη Μητέρα Ελλάδα. Οι λόγοι του δημοσιεύτηκαν στις εφημερίδες της εποχής «Αγώνα», «Νέα Εφημερία» και «Χρόνο των Αθηνών».

Οι λόγοι του αυτοί συντάρασαν την τότε κοινή γνώμη σε τέτοιο βαθμό, ώστε ο Τρικούπης που ήθελε την Ελλάδα να πειθαρχεί σ' αυτόν, και μη μπορώντας να καταργήσει τον Ξενουδάκη, κατάργησε τα προνόμια των Κρητών της Μήλου.

Για να κάμει ακόμα πιο γνωστά τα επιχειρήματα του και να επηρεάσει όσο το δυνατό περισσότερους, στην Ελλάδα και το εξωτερικό εκδίδει τους λόγους του αυτούς σε πρώτη έκδοση χιλίων αντιτύπων, και σε δεύτερη έκδοση τριών χιλιάδων αντιτύπων, τα οποία στέλνει σε Κρήτη, Ελλάδα και Ευρώπη.

Επίσης στέλνει επιστολές υπέρ των δικαιών της Κρήτης προς τον Αυτοκράτορα Πασσών των Ρωσικών, Αλέξανδρο τον Γ', τους προέδρους των βουλών των αντιπροσώπων της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας, της Ιταλίας, της Γερμανίας και της Αυστρίας. Προς τον διάσημο πολιτικό της Αγγλίας φιλέλληνα Κάρολο Δίλκε και άλλους.

Στη δεύτερη έκδοση των λόγων του συμπεριλαμβάνει επιστολές που έλαβε ή έστειλε ο ίδιος και ολόκληρο κεφάλαιο για τον « εκ Σφακίων της Κρήτης Δασκαλογιάννη», στην μνήμη του οποίου όπως γράφει, αφιέρωσε «τη μικρή προς τη πατρίδα υπηρεσία του». Εκεί γράφει μεταξύ πολλών άλλων : «...*Πρό τεσσάρων ετών, περιηγούμενος την Κρήτην και φθάσας εις την Ανώπολιν των Σφακίων, εσπευσα να πλησιάσω το ερειπωμένον μέγαρον του πρώτου αποστόλου της εξεγέρσεως της δούλης Ελλάδος Δασκαλογιάννη. Εγρονάτισα ενώπιον του, επροσκήνησα κ' εφίλησα τους ένθεν κ' ένθεν ερριμμένους ιερούς λίθους. Το περιφανές τούτο ερείπιον, είπον, είνε αγιότερον και οσιότερον των ανακτόρων, εν οίς ενοικούσι βασιλείς και αυτοκράτορες, διότι εκ του οίκου τούτου εξήλθεν η πρώτη κλαγγή της ελευθερίας των λαών. Εκ του οίκου τούτου εξήλθεν η θεία εμπνευσις. -έγρεο φίλα μάτερ-, ενώ εκ των ανακτόρων των ισχυρών δίδεται το πρόσταγμα της σφαγής των πολιτών, δια να κορέσουν τα πάθη και την απληστίαν των οι άρπαγες των δικαιωμάτων του πολίτου. Συγκινηθείς απεχόρησα μετά δακρύων, επικαλούμενος την θείαν*

τιμωρίαν κατ' εκείνων, οι οποίοι κρατούν την Κρήτην δούλην, ελευθερώνοντες αντ' αυτής πολεμούσης άλλους μηδέν υπέρ της ελευθερίας απολέσαντας.....και συνεχίζει παρακάτω...Η Κρήτη από της εποχής του πρωταθλητού Δασκαλογιάννη, ήτοι από του 1769, επιδιώκει διά πάσης θυσίας να υπαχθή εις την εθνικὴν κυριαρχίαν, θέλει να ἴδῃ την κυανόλευκον σταυροφόρον Ἑλληνικὴν σημαίαν κυματίζουσαν ἀπὸ ἀκροῦ εἰς ἄκρον αὐτῆς, θέλει να τεθῆ ὑπὸ τον αἱματοπλαστον θρόνον της Ἑλλάδος. Ἡ Κρήτη οὐδέν ἔχει, εἰ μὴ ἔχη την ἑνωσιν μετὰ της ελευθέρας Ἑλλάδος. Μάτην λοιπὸν κοπιῶσιν οἱ ανανεοῦντες τας ἀλύσεις της δουλείας. Ἐκ της τέφρας των οστών των μαρτύρων της νέου μάρτυρες αναγεννῶνταν».

Πολλοὶ ἦταν αὐτοὶ που ἔστειλαν ἐπιστολὲς στο Ἐνεουδάκη, ἀπὸ το Παρίσι, το Λονδίνο, το Βερολίνο ἀλλὰ καὶ ἀπὸ την Κρήτη καὶ την Ἑλλάδα ολόκληρη ἀφοῦ διάβασαν τους λόγους του που ἀφοροῦσαν τὴ Κρήτη. Ἀξίζει πιστεῦω να σας διαβάσω μερικὰ χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τους λόγους του :

«Ἐισελθὼν εἰς το Κοινοβούλιον τὴν 25ην Ὀκτωβρίου 1885 ἐτάχθη ὑπὸ την πολεμικὴν σημαίαν, ομιλῶν ενθουσιωδῶς καὶ ψηφίζων ανεπιφυλάκτως υπέρ της εθνικῆς ενεργείας προς τέλει των Πανελληνίων πόθων».

«...Μὴ ἀρα νομίζει ἡ Ἑλλάς, ὅτι οἱ Κρήτες συχνὰ ἐπαναστατοῦντες δεν ἔχουσι στοργήν, βλέποντες τας γυναῖκας καὶ τα τέκνα των σφαζόμενα, ἐκπατριζόμενα, γυμνητεύοντα, καὶ ἀποθνήσκοντα της πείνης; Μὴ ἀρα υποθέτουν οἱ καὶ δια των ἀγώνων της Κρήτης ελευθερωθέντες Ἕλληνες, ὅτι οἱ Κρήτες δεν εἶχον οἰκίας, ἀγροῦς, περιουσίαν, δεν εἶσαν τέλος οἰκοκυραῖοι; Αὐτοί, τους οποίους εἶδομεν καὶ βλέπομεν ἀκόμη ἐν Ἑλλάδι, εἶχον τα μέσα να ζῶσιν, ὡς ἔχουν να ζῶσιν οἱ καλῶς ἀποκαταστημένοι οἰκοκυραῖοι της Ἑλλάδος. Ἀλλὰ διὰ την ελευθερίαν καὶ την ἑνωσιν ἔπαθαν ὅτι ἔπαθαν.

Ἦγγικεν ὁμως ἡ ὥρα να ομιλήσῃ δι ἔργων ἡ Ἑλλάς προς το συμφέρον αὐτῆς.

Ἐν ὀνόματι των πεσόντων μαρτύρων, ἐν ὀνόματι των εθνικῶν συμφερόντων, ἐν ὀνόματι της ἰσχύος καὶ του μεγαλείου της Ἑλλάδος, επικαλούμαι σύντονον προσοχήν καὶ δράσιν της Ἑλληνικῆς βασιλείας καὶ του ἔθνους υπέρ της λύσεως του Κρητικῆς ζητήματος. Προσοχή, μὴ ἡ Ἑλλάς ἀδιαφοροῦσα ἀπολέσῃ την ηγεμονίαν της Μεσογείου.».

Γ. ΞΕΝΟΥΔΑΚΗΣ

ἀγορεύων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Βουλῇ περὶ Κρήτης.

«...Μόνη η Κρήτη, ηγεμονίς κατά τον Αριστοτέλην, συνεχώς υπενθυμίζει ενόπλιως την καταγωγήν και αποστολήν του Ελληνισμού...».

«...Προς υμάς στρέφω τον λόγον κύριε Πρωθυπουργέ.

Ιδέ την Κρήτην πάνοπλον περιπταμένην εν τη αιθούσῃ του Ελληνικού βουλευτηρίου, κρατούσαν με την μίαν χεῖρα την σημαίαν της ενώσεως αναπειταμένην και με την άλλην ζητούσαν αρωγήν από την Ελλάδα, διά να διαρρήξῃ τα δεσμά της. Τάχθητι υπό την σημαίαν αυτήν κύριε Τρικούπη. Αυτή εἶνε η αληθής δόξα, και ουχί η τετριμμένη υπηρεσία...».

«...Βουλευταί της ελευθέρας Ελλάδος! Μη πλέον ανεχθήτε αισχράν ειρήνην ταπεινοτικήν. Μη πλέον ανεχθήτε υμεῖς να εἴθετε ελεύθεροι και οι άλλοι δούλοι. Ἀς ριψοκινδυνεύσωμεν δια την ελευθερίαν των δούλων αδελφών...».

«Ἡ νῦν Ελλάς οὐκ ἐστίν Ελλάς εἴν μὴ η πολεμική».

«...Ἡ Κρήτη ζητεῖ ἀπό την Ελλάδα ἀνδρικήν χεῖρα, και ουχί χεῖρα ἐλέους...».

Σε ἐπιστολή του πρὸς το Βασιλιά Λέει :

«...Ἡ ελευθερία της, Κρήτης εἶνε ὁ λαμπρότερος και πολιτιμότερος ἀδάμας του Ελληνικού στέμματος, εἶνε η ἰσχυροτέρα και περιφανεστέρα δύναμις Σου...».

Το Κληροδότημα του

Κατά την περίοδο της δικηγορίας του στην Αθήνα ο Γεώργιος Ξενουδάκης, λόγω της εργατικότητας του, αλλά και γενικά της δραστηριότητάς του, απέκτησε σημαντική κινητή και ακίνητη περιουσία την οποία κληροδότησε στην αγαπημένη του Επαρχία Σφακίων με την εντολή να διατεθούν τα χρήματα αποκλειστικά για την παιδεία της Επαρχίας. Ο Ξενουδάκης πίστευε, και αυτό φαίνεται με την πράξη του αυτή, πως ο καλύτερος δρόμος προς την ελευθερία είναι ο δρόμος της παιδείας.

Η διαθήκη του λοιπόν έχει ως εξής :

«**Εγκαθιστώ γενικόν και μερικόν κληρονόμον μου εφ' όλης της παρουσίας μου, κινητής και ακινήτου την Επαρχία της γεννήσεώς μου εν Κρήτη, τα Σφακιά της Κρήτης, υπό τον όρον, να συγκεντρωθεί η όλη περιουσία μου, εις μετοχάς της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος και εκ του εισοδήματος αυτής να ανεγείρει δημοτικά καταστήματα εις όλους τους Δήμους της Επαρχίας Σφακίων (ήτοι εκπαιδευτικά σχολεία, ήτοι καταστήματα σχολείων) να συντηρεί εκ του εισοδήματος αυτών τα σχολεία ταύτα πληρώνουσα τακτικώς οι κληρονόμοι μου τους μισθούς των δασκάλων, εις δε το χωρίον Τιμβρον, όπου εγεννήθη, να διατηρεί όχι μόνον Δημοδιδάσκαλον αλλά και Ελληνοδιδάσκαλον. Εκ της περιουσίας μου να δοθώσιν 5000 δραχμές εις την εκκλησίαν «Ἡ Παναγία» του αυτού χωρίου Τιμβρου της γεννήσεώς μου διά να αυξηθῇ. Να**

δοθώσιν εις τους συγγενείς μου Νικόλαον Ταμπακάκην, κάτοικον Ίμβρου δραχμαί 500, εις τους αδελφούς Ψαρουδάκη κατοίκους επίσης Ίμβρου ανά δραχμαί 200 εις έκαστον. Εις δε την χήραν Εμμανουήλ Ψαρουδάκη να δοθώσιν 300 δραχμαί. Ο τάφος μου ν' ανεγερθή πλησίον του Σχολείου το οποίον ο ίδιος ήγειρα. Εις την εξαδέλφην μου Αικατερίνην χήραν Ρεβελάκη αφήνω δραχμάς 500, να δοθώσιν εις δε τα ορφανά τα οποία επροστάτευσα, ήτοι τον Εμμανουήλ Βαφιάδη και Σταύρον Ρεβελάκην, Νικόλαον Ρεβελάκην, Ιωσήφ Ρεβελάκην και Γεώργιον Γωνιώτην αφήνω ανά δραχμάς 100 εις έκαστον. Ο νεκρός μου μετα του κοιμητηρίου να φροντίσει ο εν Αθήναις Ανδρέας Κορδέλας, τον οποίον διορίζω εκτελεστήν της παρούσης μου να αποσταλλή καταλλήλως εις την Κρήτην δια να μεταφερθεί εις τον τόπον της γεννήσεως μου και πλησίον του Σχολείου μου ως άνω είρηται να ταφή. Την δ' αγαπητήν μου Ζαμπιώ Ρεβελάκη η οποία έμεινε από τα 1866 να με υπηρετή μέχρι σήμερα φιλοτίμως και προθύμως ικανοποίησα αυτήν διά μετοχών λαχειοφόρου της Τραπέζης τεσσαράκοντα τας οποίας παρέδωκα εις χείρας της, δια τους υπηρετικούς μισθούς της τους οποίους επί είκοσι δύο έτη δεν επλήρωσα. Αφήνω δε προς την ιδίαν αυτήν Ζαμπιώ Ρεβελάκη όλα τα έπιπλα της οικίας μου, εκτός του γραφείου μου το οποίο θέλω να σταλεί εις το σχολείο του χωρίου Ίμβρου των Σφακίων. Δεν επιτρέπω να την εξώσουν της οικίας μου πρό ενός έτους ήτοι μετά έν έτος από τον θάνατον μου. Τα μνημόσυνα να γίνονται εκ της περιουσίας μου, ο δε Νικόλαος Ταμπακάκης κάτοικος Ίμβρου, να φροντίζει δια τα μνημόσυνα μου, και αυτός ο ίδιος ο Νικόλαος Ταμπακάκης εκτός των δραχμών τας οποίας ως άνω αφήνω εις αυτόν, παραγγέλω να δίδονται 300 γρόσια κατά μήνα εις αυτόν εν όσω ζή.

Τα μερίσματα των μετοχών της Εθνικής Τραπέζης, αίτινες ως άνω θ' αγορασθώσι, ως και των υπαρχουσών τεσσαράκοντα τεσσάρων ονομαστικών μετοχών μου παρά τη Εθνική Τραπέζη της Ελλάδος θα αποστέλλονται εις την Επαρχία Σφακίων, εις τους κατά καιρόν αρμοδίους διαχειριστάς, δια τα σχολεία όπως χρησιμεύσωσι δια τους ανωτέρω εκτεθέντας σκοπούς της ιδρύσεως των σχολείων και της συντηρήσεως αυτών.

Αύτη είναι η τελευταία μου θέλησις και θέλω να εκτελεσθή κατά γράμμα και μετά πάσης ακριβείας»

Δύο χρόνια μετά το θάνατο του Ξενουδάκη, μια άλλη διαθήκη αυτή της Λουκίας Κροβάσκι - Ζαμπελίου, χήρα του διαπρεπή Έλληνα Σπύρου Ζαμπελίου, άφηνε στην Επαρχία Σφακίων δωρεά, αρκετά μικρότερου βέβαια ποσού, αλλά για τον ίδιο σπουδαίο σκοπό.

Για να διαχειριστει όμως η Επαρχία Σφακίων το κληροδότημα Ξενουδάκη Ζαμπελίου έπρεπε να γίνει «Νομικό Πρόσωπο». Αυτό γίνεται με το Νόμο 785 του 1908 της Κρητικής Πολιτείας, ο οποίος τροποποιήθηκε με το Νόμο 1244 του 1918 του Ελληνικού κράτους. Το Νομικό Πρόσωπο της Επαρχίας Σφακίων εκπροσωπεί τριμελής επιτροπή που αποτελείται από τον εκάστοτε Πρόεδρο Εφετών Κρήτης, τον Πρόεδρο Πρωτοδικών Χανίων και το Γενικό Επιθεωρητή Εκπαίδευσης Κρήτης. Γραμματέας της επιτροπής ορίζεται ο γραμματέας του Εφετείου Κρήτης.

Άρθρα των παραπάνω νόμων όριζαν και τη δημιουργία 15μελούς επιτροπής Σφακιανών, που θα εισηγούνταν για ποιες ανάγκες θα πήγαιναν τα χρήματα (σύμφωνα βέβαια πάντα με τη βούληση του Κληροδότη). Τα μέλη της επιτροπής αυτής εκλέγονταν με ψηφοφορία που γίνονταν κάθε δύο χρόνια. Λεπτομέρειες της ψηφοφορίας και το χωρισμό της Επαρχίας σε 5 εκλογικά τμήματα, όριζε το υπ' αριθμόν 150 Διάταγμα της Κρητικής Πολιτείας με ημερομηνία 12 Αυγούστου 1908.

Σήμερα το Νομικό αυτό Πρόσωπο λόγω του ότι με το καινούριο Σύνταγμα δεν επιτρέπεται η συμμετοχή Δικαστικών σε επιτροπές και διοικήσεις Ιδρυμάτων, εκπροσωπείται και διοικείται από 5μελή επιτροπή που ορίζεται με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου Σφακίων.

Σύμφωνα με στοιχεία του λογιστή Χρυσάκη της 28 Ιανουαρίου 1934 τα περιουσιακά στοιχεία από το κληροδότημα του Ξενουδάκη ήταν 333.890 δραχμές και από το κληροδότημα της Ζαμπελίου 20.323 δραχμές.

Το 1930 στην έκθεση του προέδρου Εφετών Πανηγυράκη προς το υφυπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, οι δαπάνες για την εκτέλεση των σκοπών αρμοδιότητας του υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων κατά την οκταετία 1922 έως 1930 ήταν 285.603,50 δραχμές. Με τα χρήματα αυτά χτίστηκαν :

Ένα γυμνάσιο στη Χώρα Σφακίων και 13 δημοτικά σχολεία.

Έγιναν δημοτικά σχολεία στη Γαύδο και το Βατουδιάρη που τότε ανήκαν στην Επαρχία Σφακίων.

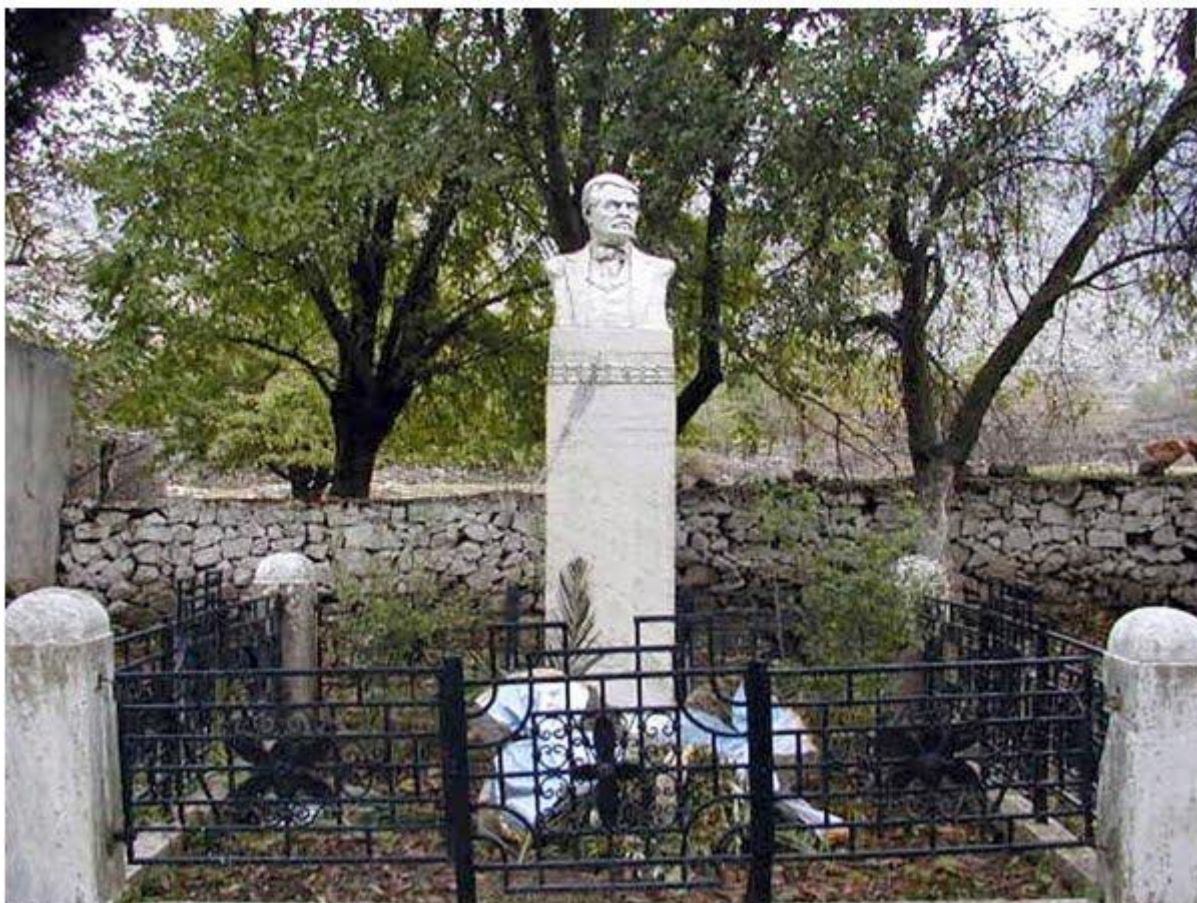
Ο Ξενουδάκης λοιπόν με το κληροδότημα του, ένα αιώνα πριν, έλυσε στην την επαρχία Σφακίων ένα πρόβλημα που το κράτος ακόμα και σήμερα δεν έχει κατορθώσει να λύσει σε όλη την επικράτεια. Το πρόβλημα της σχολικής στέγης.

Δύο προτομές του Ξενουδάκη υπάρχουν σήμερα στην Ίμβρο. Η μία βρίσκεται δίπλα στο τάφο του και η άλλη σε περιοπτη θέση στη πλατεία του Αγίου Κωνσταντίνου.

Ο Δήμος Αθηναίων μόλις προ διετίας έδωσε το όνομα του σε κεντρικό δρόμο της Αθήνας.

Ο Δήμος Χανίων έχει πάρει σχετική απόφαση, η οποία θα υλοποιηθεί σύντομα. Ο Δήμος Σφακίων έχει ονομάσει όλα τα σχολεία του «Ξενουδάκεια».

Η επιτροπή διαχείρισης του κληροδοτήματος Ξενουδάκη:

Καθιερώνει από του χρόνου σταθερή ημερομηνία για το μνημόσυνο του, με περισσότερες και μεγαλύτερες εκδηλώσεις όπως Μαραθωνόδρομο, ποδηλατόδρομο, ημερίδες σχετικές με τη παιδεία, κλπ.

Καθιέρωσε από φέτος διαγωνισμό έκθεσης μεταξύ των Σφακιανών μαθητών με θέμα, κάθε χρόνο διαφορετικό αλλά πάντα σχετικό με τη παιδεία και τα Σφακιά.

Επιχορηγεί κάθε χρόνο με βοηθήματα τους φοιτητές, σπουδαστές, τους επιτυχόντες στα ανώτατα και ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα, και τους άριστους μαθητές.

Φροντίζει για τη συντήρηση των σχολείων, έχει προσλάβει φύλακα-επιστάτη για το Γυμνάσιο-Λύκειο της Χώρας Σφακίων.

Σύντομα θα προσλάβει συνοδό για τα παιδιά του Δημοτικού στο σχολικό λεωφορείο. Έχει ονομάσει όλα τα σχολεία του Δήμου Σφακίων «Ξενουδάκεια». Και έχει σκοπό σύντομα, να πρωτοστατήσει και να προχωρήσει στην ίδρυση «Μουσείου Παιδείας Κρητών Γεώργιος Ξενουδάκης», στην Ίμβρο Σφακίων και κοντά στο τάφο του και το δημοτικό σχολείο. Μένει και πιστεύω να μην αργήσει, η ανάθεση έκδοσης ενός βιβλίου-μονογραφία για τον Ξενουδάκη, σε ειδικό συγγραφέα-ιστορικό.

Είναι χαρακτηριστικό και αξίζει, πιστεύω, να σας διαβάσω κάτι που συνοπτικά μας λέει για τη ζωή, το έργο, τους πόθους και τις αρετές του Γ. Ξενουδάκη.

Είναι το «Ελεγείον εις τον νεκρόν Γ. Ξενουδάκη» που με τόσο αριστοτεχνικό τρόπο συνέθεσε και εκφώνησε, στο Μητροπολιτικό Ναό Αθηνών, την 1η Σεπτεμβρίου 1888, ο φίλος και συμφοιτητής του Παύλος Ι. Φαφουτάκης.

*«Συγγνώμην αν 'ς αγνότατον τέκνον , φίλης πατρίδος
ετόλμησ' επί της σορού υιού της ηρωίδος,
να είπω μόνον λέξεις δυσίν τι τω θανόντι,
πλην, .. χρέος οφειλόμενον παρακινεί τω όντι*

εμέ, να ράνω τον νεκρόν ρήτορος ακαμάττου,
ον θα καλύψη άσπλαγχνος η πλαξ η του θανάτου.
Ειν' ασθενής η Μούσα μου ολίγα να σου είπη,
Και τρέμ' η χείρ η δεξιά , η δε γραφίς μου..πίπτει.
Δεν είν' καιρός καν στέφανον εμμέτρως να σου πλέξω,
η αν ην καιρός... δεν δύναμαι τους οφθαλμούς θα βρέξω.
Θρηνώ και λέγω τις νεκρός ην ο εν τω φερέτρω,
παρ' ω της Κρήτης αρχηγοί εν λύπη υπερμέτρω,
παρίστανται. Αλλά ... πλην... φευ!! Είνε του Ξενουδάκη ,
όστις τοιούτον όνομα απέκτησε σκλαβάκι,
είν' ο λιγύς αγορητής αγνός Λευκοορίτης,
είν' ο κηρήξας πανταχού την ένωσιν της Κρήτης.
Ειν' όστις εις την Αίγυπτον αιχμάλωτος απήχθη,
κ' υπό του Κυβερνήτου μας ελλύτρωσ απελύθη,
είν' όστις δήμον ίδρυσεν Κρητών εν νήσω Μήλω,
και όνπερ επροστάτευσεν εν υπερμέτρω ζήλω,
είνε το τέκνον των Λευκών ορέων και της Κρήτης,
εις ου τα χείλη 'ψελλιζε «Σφακιά κ' Υψηλορείτης»
ειν' ο δεινός πολιτευτής γνωστός εις την Ευρώπην,
ον ονομάση η πατρίς άριστον πατριώτην,
ειν' όστις υπεστήριξεν όντως μετά θυσίας,
μιαν ιδέαν πάντοτε την της εθνεγερσίας.
Βουλευτής Αδαμάντινος τύπος φιλοπατρίας,
τύπος αγνού πολιτικού και φιλελευθερίας.
Αλλ' αν και τούτον τον νεκρόν ο τάφος θα καλύψη
τ' αγνά του τα αισθήματα δεν θέλει εξαλείψη.
Πλην ίσως μόνον τον λυπεί καιρίως και τον θλίβει,
Ότι απέπιη ως αστή πριν το ποθούν να ίδη,
ημέραν ανατέλλουσαν εν Κρήτ' ελευθερίας,
δι' ην ηργάσθη πάντοτε μετά θερμής καρδιάς.....
Πού ειν' το πατρικάτατον και καυστικόν σου άρθρον;
εκρύβ' υπό το σύννεφον ως του χειμώνος άστρον,
ο έρωσ; Ον περ έτρεφες υπέρ της σης πατρίδος,
ο ρύπος ον επέρριψας κατά της τυρρανίδος;
Τα πάντα εγκτελείψας επί της γης ως σπέρμα,
επί σκοπώ βλαστήσεως κ' εις θερισμού το τέρμα.
Προς τι , γενναίε πρόμαχε , της Κρήτης των δικαίων,
Εζήτησας ν' αναβής εις τα μονάς αγγέλων,
μήπως επόθησας να ιδής η θέλης να γνωρίσης,
Δασκαλογιάννην και λοιπούς προς ους να ομιλήσης;
Πορεύθητι εις τας σκηνάς τας των πρωτομαρτύρων,
θα σε δεχθώσιν εν χαρά μετά ευχών απείρων,
εκείθεν δε 'ς τον ύψιστον δεόμενος να ιδής
διαρρηγμένα τα δεσμά των τε Λευκών και Ίδης
και ούτω ο διακαής ο πόθος ον εζήτης,
εύχου ινα εκπληρωθή « η ένωσις της Κρήτης ».

Η ΚΗΔΕΙΑ ΤΟΥ

Στις 29 Αυγούστου 1888 , μπαίνει στο θεραπευτήριο Ευαγγελισμός της Αθήνας , με τυφοειδή πυρετό , και την επομένη 30 Αυγούστου, πεθαίνει. Την 1η του Σεπτεμβρη εψάλει νεκρώσιμος ακολουθία στο Μητροπολιτικό Ναό των Αθηνών.

Παραβρέθηκαν όλες οι αρχές και οι επίσημοι της πρωτεύουσας , εκπρόσωποι Κρητών και πλήθος λαού , όπου και εκφωνήθηκαν θερμοί λόγοι και κατατέθηκαν τρία μεγαλοπρεπή στεφάνια.

Εκ μέρους των Σφακιωτών , από τον Μίνω Ζωγράφο , εκ μέρους του Δήμου Αδάμαντα , από τον Ερμανουήλ Βαρβίδα , και από τον εκπρόσωπο των Κρητών Αθήνας και Πειραιά , οπλαρχηγό Νικολούδη.

Την κηδεία συνόδευσε απόσπασμα Μηχανικού και η μουσική της φρουράς μέχρι την πλατεία των Στυλών , αποδίδοντας τιμές στο νεκρό και στο Παράσημο του Σωτήρος , με το οποίο είχε τιμηθεί ο Ξενουδάκης.

Μετά ο νεκρός τοποθετήθηκε στο νεκροφυλάκειο , για να ταριχευτεί και να μεταφερθεί , σύμφωνα με την επιθυμία του , στο χωριό της γεννήσεως του , την Ίμβρο , και να ταφεί δίπλα στο σχολείο που με δική του δαπάνη είχε ανεγερθεί μετά την επίσκεψη του το 1881.

Όταν στην Κρήτη και κυρίως στα Σφακιά , πληροφορήθηκαν τηλεγραφικά το θάνατο του Γεωργίου Ξενουδάκη , κατέλαβε τους πάντες απεριόριστη συγκίνηση , ανάμικτη με αισθήματα ευγνωμοσύνης , καθώς έτρεφαν όλοι , όχι μόνο εκτίμηση αλλά πραγματική λατρεία για αυτόν τον φλογερό και ενθουσιώδη πατριώτη.

Όταν μάλιστα πληροφορήθηκαν ότι επιθυμεί να ταφή στην ιδιαίτερη πατρίδα του και ότι αφήνει όλη την περιουσία του για την παιδεία της επαρχίας Σφακίων, έγινε έκτακτη συνεδρίαση των Δημοτικών Συμβουλίων των Δήμων της Επαρχίας Σφακίων και αποφάσισαν:

= Να μεταβεί όλος ο ανδρικός πληθυσμός της Επαρχίας στα Χανιά για να υποδεχτεί και να συνοδεύσει το νεκρό.

- Να κατατεθεί μεγαλοπρεπές στεφάνι.
- Να ανακηρύξουν Μέγα Ευεργέτη της Επαρχίας τον Γεώργιο Ξενουδάκη.
- Να γράφει το όνομα του σε στήλη με χρυσά γράμματα.

Όταν το πλοίο με το νεκρό έφτασε από τη Αθήνα στα Χανιά , έτρεξαν όλοι οι Σφακιανοί όχι μόνο της Επαρχίας Σφακίων αλλά και οι Σφακιανοί του Σελίνου , της Κισσάμου , της Κυδωνίας και του Αποκόρωνα.

Επιτροπή παρέλαβε με μεγάλη συγκίνηση το νεκρό και τον έβαλε σε Σφακιανό πλοίο. Όλα τα πλοία του λιμανιού είχαν μεσιότητες τις σημαίες και η προκυμαία , τα γύρω καταστήματα , οι εξώστες των σπιτιών , και τα παράθυρα ήταν κατάμεστα από κόσμο όλων των τάξεων και ηλικιών ανεξάρτητα από φύλο και θρήσκευμα.

Μόλις το φέρετρο τοποθετήθηκε στη προκυμαία ξεκίνησε η πομπή με την εξής τάξη: Προηγούνταν η νεκρική σημαία κατόπιν παιδιά κρατώντας λαμπάδες και εξαπτέρυγα. Ακολουθούσαν αυτοί που κρατούσαν τα πέντε μεγαλοπρεπή στεφάνια (τα τρία που είχαν κατατεθεί στη Μητρόπολη Αθηνών , αυτό των Δήμων των Σφακίων και το πέμπτο από την οικογένεια Ζυγομαλά, βουλευτή Αθηνών και φίλου του Ξενουδάκη). Τρεις Αρχιερείς , ο Επίσκοπος Κυδωνίας Νικηφόρος , ο Επίσκοπος Ρεθύμνης , ο Λάμπης και Σφακίων Ευμένιος, πολυπληθής κλήρος , αντιπρόσωποι του συνδέσμου Σφακιωτών , Διοικητές , ο Εισαγγελέας , Ιατροί , οι Πρόξενοι της Ρωσίας , Αγγλίας και Γαλλίας , ο υποπρόξενος της Ρωσίας , ο Βουλευτής Σφακίων Πολωγιωργάκης , Δικαστικοί , Δικηγόροι , ο επιστημονικός και εμπορικός κόσμος των Χανίων και πλήθος κόσμου.

Η νεκρώσιμη ακολουθία εψάλει στον Ιερό Ναό των Εισοδίων με κατάνυξη , σιγή και τάξη. Επικήδειους εκφώνησαν ο Βουλευτής Πολωγιωργάκης και ο καθηγητής Μανταδάκης.

Λέγεται ότι πρώτη φορά η πρωτεύουσα της Κρήτης είδε τόσο μεγαλοπρεπή κηδεία.

Την επομένη ξεκίνησαν από το νεκροταφείο του Αγίου Λουκά και με την ίδια τάξη έφτασαν στη Σούδα από όπου ο νεκρός με πλοίο μεταφέρθηκε στις Καλύβες. Στην παραλία περίμεναν οπλοφόροι Σφακιανοί που υποδέχτηκαν το νεκρό με τρεις πυροβολισμούς , και όλοι οι κάτοικοι των Καλυβών. Μετά την θερμή φιλοξενία των Καλυβιανών , και την ολιγόλεπτη παραμονή του νεκρού στην εκκλησία του χωριού , όπως παρακάλεσαν οι κάτοικοι , η πομπή ξεκίνησε , στη μία το μεσημέρι, την ανάβαση προς τα Λευκά Όρη.

Κανείς δεν περίμενε πως θα έφτανε στο Ασκύφου την ίδια μέρα. Το φέρετρο ήταν μπρούτζινο και ζύγιζε 180 οκάδες. Χάρη όμως στο ζήλο των εύσωμων και ρωμαλέων Σφακιανών , το φέρετρο , όπως αναφέρεται στην εφημερίδα «ΑΡΚΑΔΙΟΝ» της 22-09-1888 , *«ίπτατο επί των ώμων τους και οι έφιπποι αναγκάζοντο να καλπάζουν για να φτάσουν τον ιπτάμενο νεκρό»*.

Η τάξη που επικρατούσε ήταν αξιοπαρατήρητη. Αυτό όμως που προξενεί μεγάλη εντύπωση είναι πως ακόμα και οι Δήμαρχοι οι Διοικητές , οι Σύμβουλοι και οι Προεστοί , ακόμα και οι Ιερείς , κατέβηκαν από τα άλογα για να θέσουν στους ώμους τους το νεκρό.

Αλλά συγκινητική ήταν και η αφοσίωση των κατοίκων των χωριών που πέρασε το φέρετρο , οι οποίοι έφερναν σταφύλια και νερό στους διψασμένους συνοδούς της πομπής.

Τέλος φάνηκε η Κράπη γεμάτη με παιδιά , γυναίκες και γέρους (οι μόνοι που δεν είχαν πάει να συνοδέψουν το νεκρό) κρατώντας στα χέρια τους δάφνες και μυσίνες.

Είκοσι λεπτά πριν δύσει ο ήλιος ο νεκρός τοποθετήθηκε στην εκκλησία του Τιμίου Σταυρού στο Ασκύφου. Το βράδυ στην εκκλησία έμειναν γυναίκες από την Ύμβρο για να μοιρολογήσουν το νεκρό.

Την επόμενη μέρα κάτω από τους κρότους των τηλεβόλων και άλλων τουφεκιών , με μεγάλη επισημότητα , σεβασμό , συγκίνηση και τάξη , με την βυζαντινή σημαία μπροστά , διάτρητη από σφαίρες , λείψανο του 1821 , μπήκε το φέρετρο με το νεκρό στην Ύμβρο , και όπως επί λέξει περιγράφει η εφημερίδα «ΤΟ ΑΡΚΑΔΙΟΝ»:*«Το θέαμα υπήρξε μαγευτικότατον, ωραιότεραν πομπή ουδ' είδον ουδ' εφαντάσθην πάποτε»*.

Αφού εψάλει η νεκρώσιμη ακολουθία στο ναό της Παναγίας , εκφωνήθηκαν λόγοι από τον Αρχιερέα , τον Σχολάρχη Σφακιών και τον Φαφουτάκη. Αμέσως μετά έγινε η ταφή του στην αυλή του σχολείου της Ύμβρου κάτω από τους κρότους τηλεβόλων και τουφεκιών.

Μοιράστηκε πλούσια και άφθονη μακαρία και στο τέλος το πλήθος που υπερέβαινε τις τρεις χιλιάδες άτομα διαλύθηκε με παραδειγματική τάξη και ησυχία.